

SOCIETATEA DE MÂINE

General ION ANTONESCU

Conducătorul Statului și Președintele Consiliului

Cuprinsul :

UNITATEA NAȚIONALĂ: <i>Transilvania</i>	Ion Clopoțel
<i>Vesnica Transilvanie</i>	V. Copilu-Chestră
<i>Cauzele prăbușirii vechiului regim, explicate de Iuliu Maniu</i>	**
<i>Memoriul guvernului către Berlin și Roma</i>	Redacția
<i>Monumente neînțelese</i>	Ion Vlasia
FIGURI REPREZENTATIVE: <i>O personalitate: Prof. Ion Lupas</i>	Stefan Pasca
PROBLEME SOCIALE: <i>Termenii finali ai litigiului româno-maghiar</i>	Ion Clopoțel
ACTUALITĂȚI: <i>Adevăr, dreptate și onoare</i>	Horia Trandafir
<i>Băile Herculane</i>	Rodica Clopoțel
<i>Cronici bănățene</i>	A. D. Bugaria
VIATA INTELECTUALĂ: <i>ădri de seamă despre ultimele cărți</i>	Titu Popa
FAPTE. IDEI. OBSERVAȚIUNI: <i>Un om — un salariu. — Maghiarizarea prin biserică în Ardealul robit. — Universitatea clujeană în Sibiu. — Rădăcini multimilenare. — Barbariile maghiare. — Enciclopedia Cugetarea. — Martiriul protopopului Aurel Munteanu. — Construirea cetății universitare în Alba-Iulia. — Nimeni nu a izbutit să ne cîntească din loc timp de 2000 ani. —</i>	
Redactionale	Cronisear
COPERTĂ: <i>Generalul Ion Antonescu</i>	Fotografie

Director: ION CLOPOTEL

Inscrisă în registrul Trib. Com. Ilfov cu Nr. 1927/38. Redacția și Administrația: București 6, str. Dr. Asachi 11 (Cotroceni).

APARE TRIMESTRIAL

ANUL 17

Trimestrele Octombrie și Decembrie 1940

no 3 și 4

(no 371—2 dela apariție)

ABONAMENTE ANUALE:

Autorități, birouri, bănci . . . 1500 L.
Societăți culturale, școli . . . 1000 L.
Liber-profesioniști . . . . . 600 L.
Funcț., studenți, muncitori 500 L.
In străinătate: dublu
Abonamente se remit anticipat prin CEC no. 1213

Reapărem: Cititorii ne înțeleg, ne reabonează și și reiau încrederea în munca noastră de 17 ani! Trăiască generalul Antonescu!

Monumentele neînțelese

E vorba de monumentele publice. De artă deci. Această cenușareasă din basm, poate de mai de mult, tot încearcă să-și scoată capul la lumină, să-și arate darurile și drepturile de viață.

Arta nu e ceea ce s'a înțeles la noi. Au greșit autoritățile și după ele a greșit și o bună parte din public. Vina e a celor dintâi, nu ne îndoim, a acelor care asumându-și răspunderea nu și-au împulinit datoria. Dar vina e și a publicului. Și ne gândim în această clipă la toți aceia, pe care educația lor i-a pus în situația de a înțelege că un stat nu poate crește dacă sufletul neamului rămâne necunoscut. Dacă nu se face totul cu putință, pentru luminarea fondului său sufletesc.

De aici începe creșterea și construcția unui stat. Și arta are această menire, mai presus decât oricare altă institutie de cultură. Acest lucru n'a fost înțeles încă de-aia. Oamenii care au dirijuit acest neam trist, fiindcă au fost dintre aceia care cred că a trăi înseamnă a dormi, a mânca și a hălădui în plăceri, au făcut și din artă o formă a plăcerilor. E timpul să se știe deci, că arta este expresia celor mai înalte adevăruri de viață. Un popor care nu înțelege acest adevăr simplu, nu va intra în istoria omeniei. Fiindcă în această istorie nu intră decât acele neamuri, care și-au descoperit sufletul și, înțelegându-l, l-au urmat curajoase.

Ce e un monument? O fiură de piatră sau de bronz, în fata căreia se țin discursuri la festivități și zile mari? Ce am înțeles noi dintr'o fiură ca acestea, în acești douăzeci de ani de renastere culturală? Să vorbim deschis: aproape nimic n'am înțeles. Tăranii înțeleg mai multe din crucile, pe care le cionlesc singuri pentru morții lor. Când trec pe lângă crucile morților pe care ei i-au iubit, fata le devine blănină, evlavioasă și uneori se închină. Acesta e sensul etic al unui monument. Să ne îndemne la un moment de reculegere și din acest moment să extragem forțe morale și îndemnuri pentru conștiința noastră.

N'am știut acest lucru. Ne-am înșelat cu toții și am făcut dintr'o cruce un decor de piață. Ce urât e! Și ce trist că destinul ne obligă să ne facem, noi înșine,

acest lugubru proces de conștiință. Am ridicat și noi monumente și nu le-am înțeles. N'am știut să învățăm nimic dela ele. Le-am privit ca pe niște biete fotografii de oameni celebri.

Dar acolo, sub bronzul rece, erau oameni vii, erau câteva conștiințe pe care mâna creatorilor s'a străduit să-i scoată în lumină, semne de trezire și de conștiință a neamului. Avram Iancu la Târgul Mureș și statuia Eroului Necunoscut, Andrei Mureșan la Bistrița Năsăudului, Părintele Lucaci la Satu Mare. Cruci ca niște văpăi, ca niște flăcări, izbucnite din cea mai teribilă frământare a istoriei noastre.

Nu le-am înțeles.

Și nici atunci când, într'o noapte, ungerii din Târgul Mureș, ca o provocare, au atârnat de baioneta soldatului necunoscut un afiș cu o inscripție prevestitoare. O vom spune-o încă odată ca să ne pătrundem de rușine fie și atât de târziu. „Când veți pleca, să mă luați și pe mine cu voi”. Așa sunt inscripția din baioneta soldatului necunoscut. Să mă luați și pe mine! Și asta s'a și întâmplat. Soldatul necunoscut, acela care în războiul de neatârnat n'a mers decât înainte cu pieptul deschis în fata gloantelor, Avram Iancu, craiul demnității românești, el, care a înebunit mai bine, de

cât să se întorcă înapoi de pe drumul dreptății românești, de astădată s'au refugiat la un loc cu funcționarii, într'un camion hrănit cu benzină.

Nu ne-am înțeles monumentele. S'o recunoaștem. N'am înțeles nimic din fiorii creației. Și atâtu timp cât vom avea privirile întoarse numai spre noi înșine, pentru mulțumirea egoismului nostru, pentru plăceri și interese, nu ne vom putea apropia de înțelesul unei figuri de bronz sau de piatră.

Trebue să învățăm dela monumente curajul, înțelepciunea și omenia. În aceasta constă frumusețea lor. El bronzul în sine, blocul de piatră, dacă nu putem descoperi duhul care le înconjoară, zadarnic le vom purta cu noi în camionul refugiaților din fața lașității noastre. Lașitatea ne va urma. Bronzul însuși și piatra vor deveni semne ale lașității.

Equestrul lui Avram Iancu și statuia Eroului Necunoscut dela Târgul Mureș se vor așeza la Turda. Sub cerul unde Mihai Viteazul s'a sacrificat pentru dreptate și adevăr, pentru Ardealul pe care noi l-am pierdut, ne vor aștepta aceste figuri ca niște biciuiri, pentru ușurința vieții noastre de până acum.

ION VLASIU

BISERICILE DE LEMN

transilvane, acele monumente prețioase, plămădite din mâna artiștilor noștri țărani, anonimi, au trecut în bună parte în teritoriul ocupat. Construcția lor e deosebit de interesantă, fiind adaptată în întregime lemnului, unicului material destul de umil, care stătea la dispoziția cătunelor de munte.

Dar ce miraculoasă prefacere a materiei în formele avântate ce țâșneau în peisagiul libertății române! O completă unitate stilistică domnește în unghiurile acute ale acoperișurilor și planul longitudinal al clădirii. Intre umbrele lăsate de streșina prelungită mult și lumina abia strecurată prin ferestre; s'ar putea spune că interiorul e luminat doar de pictura pereților. Oare caracteristica lor e turnul-clopotniță, acela variază de la regiune la regiune în infinite forme brodate pe schema piramidală extrem de ascuțită. Astfel în județele Turda și Arad aceste tur-

nuri sunt în înălțimea lor întrerupte de galerii cu stâlpi sculptați în lemn. Pe când în Cluj, Sătmăr și Bihor se impune motivul celor patru turnulețe sprijinite pe colțuri la baza turnului inițial. S'ar părea că e model străin: e; bine. I; găsim în arhitectura militară dacă, de pe Coloana Traiană. Note specifice găsim în Bihorul cu numeroase pridvoare împrejuri bisericii și în Maramureșul cu acoperișurile în etaje de streșini supra-puse. Nu ne pierdem în detalii, dar nu vom putea încheia fără a aminti varietatea creștăturilor în lemn la uși, ferestre, strane și cruci încărcate de o bogăție ornamentală uimitoare. Bisericile transilvane fac parte din categoria Europei răsăritene a arhitecturii în lemn; și anume formează grupul român transilvan (Coriolan Petranu, Stzygowski, etc.). Ele mărturisesc răspicat callitățile artistice ale unui popor și azi străjuiesc ținuturile noastre de dincolo de frontieră.

TRANSILVANIA

...de când am început această luptă, tot mereu am intonat adevărata libertate și recunoașterea existenței politice a națiunii noastre; aceasta ne-am luat-o de deviză și pentru aceasta trăim și murim.

...aveți trebuință de simpatiile românilor, — nu vedeți că atât noi cât și dv. stăm ca două elemente izolate în mijlocul atâtor milioane de slavi? Elementul românesc dela Tisa până la Marea Neagră este cu mult mai compact decât al dvs. și nu poate pieri din șirul popoarelor...

Dr. ION BUTEANU, prefect 1849, către maiorul ungar Csutak.

Străvechea provincie a Transilvaniei s-a caracterizat nu numai ca un tot geografic distinct, ci și ca deținând un pregnant caracter majoritar românesc de aproape două mii de ani, adică dela formarea noastră ca națiune română distinctă, în perfectă continuitate și de o desăvârșită omogenitate etnică.

Prin deciziunea dela Viena puterile axei au atribuit Ungariei 43 mii km. pătrați din pământul Transilvaniei pentru a potoli agitațiile revizioniste, amenințările și revendicările maghiare și a „pacifica“ regiunea centrală a Europei în zile atât de tulburi.

România s'a supus arbitrajului pentru a nu crea dificultăți Germaniei și Italiei, încrezându-se în promisiunile exprese ale contelui Csaky că românii din teritoriile cedate li se va crea un regim minoritar egal cu regimul consimțit de România față de minoritatea germană, sau cu cel consimțit de Ungaria față de minoritatea sa germană atât de numeroasă (cam 1.000.000 suflete).

A doua zi însă după evacuarea Ardealului nordic de către armata română, s'a deslănțuit împotriva românilor un regim de prigoană sălbatecă ce a stârnit o uluire și o consternare extraordinară. Din vremuri imemorabile nu s'a mai pomenit o maltratare și o masacrare în masă mai metodică și mai fercece. Impușcări, expulsări, vexări și tot felul de torturi și dificultăți au fost ordonate împotriva populației pașnice. Teritoriul a fost aproape golit de tot ce era intelectualitate, de preoți, dascăli, negustori și țărani frunțași, pentru ca poporul să rămână fără apărare și să poată fi supus regimului volnic de sărăcire și maghiarizare. Ororile săvârșite au pălmuit obrazul românesc și ne-au înghețat sângele în vine.

Protestul a fost prompt.

Insuși guvernul, condamnat excesele și a înfierat barbaria.

Ungurii și-au primit replica. Provocărilor ungurești li se va veni de hac așa cum trebuie și așa cum vom crede noi de cuviință, nelăsându-ne atrași în cursele Budapestei.

Dacă România a acceptat arbitrajul dela Viena a făcut-o mai mult pentru a opri intinderea războiului în bazinul dunărean, dar aceasta n'a însemnat că ea nu va reacționa din toate puterile pentru a convinge Germania și Italia cu mijloacele informației autentice despre dreptatea românească și despre necesitatea de a se repara erorile ce au fost posibile mai ales din cauza neprevederii noastre de ieri neopunând la timp materialului propagandistic maghiar adevărata stare de lucruri.

Odată mai mult grofii unguri au sărit peste șea și au dovedit lipsa lor de prudență politică. Au fost apolitici, intempestivi, fără frână și fără omenie.

Odată mai mult România a fost gata să aducă imense sacrificii în favoarea păcii, resemnându-se și așteptând cu răbdare victoria cauzei românești.

Câtă deosebire de concepții!

Dar graba persecuțiilor, vandalismelor și deposărilor comise va deștepta desigur reacțiunea Germaniei și Italiei induse în eroare de către o propagandă fără scrupule.

Nu noi, ci conlocuitorii noștri sași din Transilvania au afirmat în nenumărate rânduri că provincia este locuită de majoritate românească și încă în 1842 cereau să se introducă în administrații ca limbă oficială limba românească *)

Intre anii 1842—52 s'a făurit o adevărată confraternitate politică și militară româno-săsească împotriva tendințelor de imperialism usurpător unguresc.

Sașii ardeleni au ridicat armele în 1848—49 alături de români întru apărarea drepturilor naționale și au avut eroii și martirii lor alături de ai noștri. Era intolerabil ca cele vreo 5000 familii de magnați să exploateze o țară vastă ca Transilvania!

În mod cu totul obiectiv scriitorii și bărbații politici germani au stabilit, că populația cea mai numeroasă a Transilvaniei este de veacuri cea românească.

Nu mai putem sacrifica realitatea. Iute trebuie să mobilizăm toate mijloacele pentru ca să triumfe adevărul: Transilvania nu poate fi tăiată în două! E momentul cel mai propice și mai decisiv, ca să deschidem ochii lumii întregi asupra caracterului românesc al Transilvaniei. Nici o zi nu mai putem părăsi marea și susținuta activitate de orientare și de redobândire a câștigului de cauză. Dacă vreodată a fost nevoie de propagandă, apoi astăzi debunăseamă că ea e reclamată imperios!

Germania este acum stăpâna Europei. A luat locul Franței. Dacă Franța s'a bucurat ieri de prestigiul universal indiscutabil, aceasta se datora nu numai faptelor strălucite de arme, ci mai ales împrejurării că ea luase apărarea popoarelor subjugate și se bătuse pentru biruința libertăților naționale. Franța a arătat cum se câștigă simpatiile popoarelor. Dacă Germania va proceda la fel, atunci popoarele nedreptățite vor apela la ocrotirea ei și vor consimți să se atașeze sferei ei de interese.

Exemplul recent dat de Germania este vrednic de imitat și este aproape unic în istorie: este cel din domeniul etnic. Germania a desrădăcinat din soluri străine sute de mii de familii cari de veacuri își întemeiaseră un cămin în statele baltice, în Basarabia, Bucovina, Dobrogea și Italia nordică, și le-a repatriat! Nici nu s'a dat vreodată problemei atât de sensibile și iritante a naționalităților o soluție mai dreaptă și mai întregă.

Românismul o acceptă din toată inima. Toți românii să fie grupați sub acoperișul unei singure patrii. Soluție ideală, splendidă și capabilă să imunizeze contra bacililor tulburători în viitor.

Deaceea România a îmbrățișat singurul punct de vedere just în fața revizionismului maghiar: schimbul de populație — chiar cu rectificări importante de frontieră.

Ce sacrificii grele am oferit! Totuși argumentul cu săcuii pare a fi prevalat. Cu toate că nu este vorba decât de aproximativ 500 mii săcui, adică populația unui județ mai mare. Dar de dragul celor 500.000 nu trebuiau jertfiți cei 1.500.000 români din Ardealul cedat! Și mai este o problemă: Ungaria este din nou o țară poliglotă, cu aproape 5 milioane minoritari! Politica Ungariei este diametral opusă celei a Germaniei!

Tari pe dreptul nostru vom desveli realitățile și suntem siguri că vom învinge.

ION CLOPOȚEL

*) Ion Clopoțel, *Alexandru Papiu Ilarian în fața problemelor românești contemporane*, Alba-Iulia, 1939, pp. 46—53.

GENERALUL ANTONESCU

a ținut să cinstească deschiderea universității clujene în Sibiu cu prezența sa și să rostească un patetic discurs din care reținem următoarele cuvinte inspirate:

— „Sânțeți aci Universitate pribeagă. V'ați pierdut leagănul gândului și căminul cald al creației.

Dar, ați venit pe un pământ și într'un oraș, care are un bătrân și nepierător titlu în spiritualitatea românească.

— Aci a învățat și de aci a pornit marele întemeietor de cultură Gh. Lazăr, pentru a lega, penste munți, cugetul latinității noastre.

— Aci, dela așezământul religios al lui Mihai Vi-teazul, s'a implântat spiritul unității noastre morale, prin rădăcinile sfinte ale Bisericii.

— Dela Șaguna până la cei de azi, și până la cei ce vor să vină, nimeni n'a mai clintit și nu va clinti

temeiurile noastre de credință în Dumnezeu și în dreptatea lui.

Aci în Sibiu, s'a întemeiat și a strălucit bătrâna societate „Astra”, adunând cugetele ardeleni și întărind convingerile românești.

— Tot aci, pe pământul Rășinariilor, s'a născut și a trăit poetul pătimirii noastre.

Aci a suferit și a cântat Octavian Goga, — în nepieritoarele lui versuri — codrii noștri verzi, câmpurile noastre de mătase, jalea Oltului nostru, jalea sa-selor noastre, jalea de eri, jalea de azi — poetul sbuciumării și nesfârșirii noastre, poetul, care nu-și doarme somnul în pământul strămoșesc al Ciucei, ci veghează.

(Sala întreagă se ridică și păstrează câteva minute de pioasă tăcere.)

— Ați pierdut, domnilor, o tradiție, tradiția clujeană, dar ați găsit aci, primitoare și caldă, tradiția întreagă românească“.

Viața intelectuală

N. CARTOJAN: Istoria literaturii române vechi.
Editura Fundațiilor Regale, 140 lei.

Într-o splendidă ediție de format mare, cu toate că are prețul unui manual didactic, ne adăncim în studiul interesant al vechei noastre literaturi, confruntate judicios cu literaturile romanice apusene ale timpului, tâlmăcite fie prin circumstanțele sociale ori istorice uneori, religioase alteori. Deosebită importanță croită dezvoltării codicelor transilvane și a tipului brașovean cu Coreși. E scoasă în relief și limba istoriografică. Studiul se încheie la epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu, spre adevăratele „zori ale literaturii române”. Așteptăm apariția vol. 2.

N. Bălcescu: Opere.
Edit. Fundației Regale, 2 vol. 280 lei.

E o fericită idee aceea a reeditării operelor principale ale literaturii române dintre anii 1840—80 ai epocii entuziaste de trezire națională a poporului nostru. Căci Bălcescu voia un stat român unitar și o națiune liberă înăuntru. Folosea istoria ca un mijloc spre a-și exprima idealul „visării vieții” sale. În interpretarea evenimentelor istorice, Bălcescu își expunea părerea asupra dreptății sociale, a simpatiei pentru țărâni și a răspunderii boierești față de suferințele țării. Astfel dă atenție „Istoriei Românilor” a poporului sub Mihai Viteazul. Adesea înghebează viziuni în stil profetic: „sufletu-mă te slăvește încă în-zeită libertate și deși oamenii sângiurilor au învelit cu maramă neagră dulcea ta față, cred că va veni ziua fericită, ziua izbândirii, când omenirea întregă se va scula spre a sfâșia acest văl și dușmanii tăi se vor împietri la vederea soarelui tău de lumină”.

Ediția e comentată de d. G. Zane și e împărțită până acum în 2 vol. de scrieri și corespondență a luptătorului român. Lucrările sunt conștiințios adăugite cu note și materiale, înduce de persoane și table istorice.

ION CREANGĂ: Opere.
Editura Fundației Regale, 240 lei.

Ediția nouă a povestirilor scrise de glumețul moldovean în limba sa proprie („așa zic oamenii”, se scuza el) e însoțită de lămuriri, de glosar și note. Timpăria nu calcă reguli gramaticale, nici ortografice; păstrează eufonia și terminologia populară a cuvintelor.

Vom descifra astfel mai ușor limba încercată a acestor povești, grație studiului d-lui G. T. Kirieanu.

MIHAIL SADOVEANU:
Opere, vol. I, 200 lei.

„Cuvântul înainte” al Prof.rei Sadoveanu ne deschide ochii asupra primului volum de 560 pagini ale lucrărilor din anii 1904—1917 ale scriitorului. Prinse în mănunchi ce aparține aceluiași climat sufletec „eroico-romantic” dotat cu simțul ansamblului. D-na Profira ne inițiază detaliat în cele dintâi dibuiri literare ale fecundului povestitor de talent, în primele legături și prietenii literare și în simțul ritmic al limbii, atât de armonioase a lui Sadoveanu. De fapt, bucăți întregi compuse în minte, ca poeziile; veritabile „versuri able”! Mai justificăm și fonetismul respectat în ortografie. Treptat distingem chiar netăgăduitul progres lingvistic în cursul lecturii.

DIMIRIE DANCIU: Solitudin. Editura „Lanuri”, Mediaș, 40 lei.

Poeme smulse singurătății, căci conțin climatul neturburat al gândurilor line și neatins al construcției limpezi artistice. Adesea, vioiciune în versuri scurte.

Reproducem bucata „Trec vânturile serii”:

Trec vânturile serii prin ierburi și trifoi
Ca niște albe gânduri, ca niște arse foi.
Trec vânturile serii aproape, mult, de noi.
S'apleacă în neștire pădurea de alun,
Cu ramuri obosite. Ca sborul de lăstuni,
S'apleacă peste ape, largi umbre de goruni.
Pe drumurile toamnei, mai tremură o stea,
In care poartă bate chemarea ta și-a mea?
Pe drumurile toamnei, o iarnă va cădea.

AUREL D. BUGARIU:
„Incrustări în bancă”.
Ed. gazetei „Reșița”, 30 lei.

Iată acum schițe și nuvele cari nu alcătuiesc mai mult de 40 pagini, dar se citesc ca poeziile, fiind tinerec înaripate în avânt nițel romantic. Poate exces de puncte în suspensie care presărează ortografia. Uneori fraze năvalnice cari promit o dezvoltare serioasă în con-

strucții mai ample de bucăți întregi.

Am voi să convingem publicul îndepărtat dela lecturi literare în vârtejul noilor evenimente europene că e potrivită consultarea poeziilor din proaspetele volume ale vitrinelor. E destul de părăsit obiceiul de a citi poezii, dar noi vom căuta să spicuiem ceva din ultimelle producții spre a atrage atenția asupra lor.

VLAICU BĂRNA: Brume, Poeme. Edit. Miron Neagu, Sighișoara, 60 lei.

Versuri numeroase îmbălsămate bogat în suflul de imagini calde. Nu știu cine e W. Sigfried: a ornât cartea cu câteva desene bine, în concordanță cu textul.

MIHAI BENIUC: Cântec de pierzanie. Edit. Miron Neagu, Sighișoara, 60 lei.

Iată o lucrare a poetului în versuri albe, intitulată „Aicea printre ardeleni”:

Aicea printre ardeleni, mă simt acasă
In fiecare văd un nepot de-al lui Horia, de-al lui Iancu.
Ah! Ce s'or mișca într'o bună zi munții Apuseni,
Ce s'or urni din loc, ca uriașii!
Mi-am ridicat privirile spre cer,
Dar nu-mi spune nimic mătreața lui de stele
Nici luna lustruită ca țingirea.
Imi pun în schimb urechea pe inima țării
Și-aud bătăi neregulate prin gemete surde...
Freamătă pădurea românească,
Ca'n preajma veseliei!
Mi-am culcat capul pe lutul străbun
Alături de alții
Ce mestecă prin somn cuvinte fără sens.
Și-am vrut să dorm.
Eu însă-aud, în noaptea ce se lasă,
Suer de piatră pe tăiș de coasă...

Printre elemente meiancolice răzlete distingem în poezia d-lui Beniuc vigoare accentuată ca în: „Intrare”, „Nu mă vei uita”, „Cu Dumnezeu la cot”.

VICTOR STOE: Fuga cerbilor. Imprimeriile „Adevărul”, 50 lei.

Așa cum umii poeți de azi își regăsesc puterea creatoare în tovărășia apelor calme, sau în preajma lanurilor ce strâng ecoul vorbelor țărânești, d. Victor Stoe se regăse-

ște în vecinătatea pădurilor, de unde își iscodește nostalgia în fețele peisagiului. (Bună dimineața pădure).

MOTO :

*E scris
In semne arcuite de vis
Ca omul pentru om
Să fie semn închis.*

Ne mai întărnim cu brazi bogăți de singurătățile lor cu luceferi. Sau elegii îmbibate de „tristețe amară”, dar împropățând pe cititor prin limba vioaie.

TREMURĂ ZAREA

*In somnul de amiază al munților
și-al văilor*

*Al plaiurilor și al cârilor,
Al cerului și al văzduhului,
Al peșterilor și al Duhului,
Al marilor singurătăți,
Al miturilor din ruine de cetăți
Și al întregii firi,
Zarea tremură neînțelese povestiri.*

Caracterul visător bănățean din intinsul șesului îmbrăcat în fân de mătase, se materializează în poezia d-lui Grigore Bugarin.

Am fi deosebit de satisfăcuți dacă am atras atenția cititorilor noștri asupra poeziei române de azi.

OCTAVIAN METEA : *Viața de basm a lui Badea Cârjan.* Edit. „Fruncea”, Timișoara, 40 lei.

„Un precursor al apropierei romano-italiene” care, adăugăm noi, devine iarăși actual din cauza evenimentului pierderii Ardealului. Viața întreagă și-a dedicat-o visului său național.

Un singur țel, de a servi problema românească a unirii și a măririi neamului. Autorul cuprinde aspectele mai importante ale

vieții acestui țărăn propagandist român. S'a depănat în întregime pentru răspândirea românismului, a conștiinței și a acțiunii naționale. E bine accentuat caracterul său dăruit drumeției, fiind unul din cei mai vestiți călători neolatini. Limbajul d-lui Metea în dialoguri reliefează felul colorat de a vorbi al sfătoșului moșneag care a mers pe jos la Roma.

GRIGORE BUGARIN

Poetul bănățean care explorează cu vădit interes sufletul de mit al țărânului, a dat la iveală câteva volume întru mândria Bănățului. Ne ocupăm de „Cântece de seară”, Bibl. Luceafărul, Timișoara 1936, „La nana'n vale”, Edit. „Fruncea” Timișoara 25 lei și „Ameaz liniștit” Lugoj, Editura autorului. Remarcăm o treptată trecere dela o poezie la alta în spirit poporan :

*S'a îmbrăcat în roșu
noaptea frântă'n două,
în nova cămașă,
viselor nănaș
și pe drum de boare
s'a topit în zare
s'a scurs printre văi
pe-a tăcerii cdi.
(Balladă de Sânziene).*

Din motivul scurt ajunge la „poezii în grai bănățean scrise pentru paori să le șeească sara când vin din țarină ori după șie s'or ocieșit velle”. Bănățeanul e „fălos și mândru ca un brad dă muncie”.

Urmând calea talentatului poet Vlad Detamarina, dăm din nou de poezii în grai bănățean. Și în „Ameaz liniștit” ne întâmpină bucăți în rime brodate pe motivul: „bel-sug de datini poartă munții azi”.

*...Aceleași lumândri în vremi
aprinđ
Bisericile din Carpați și Pind.
(Destin)*

BIBLIOGRAFIE

GRIGORE IONESCU: *Curtea de Argeș*, cu 55 planșe, Editura Fundației Regale, 180 lei.

DR. HORIA DUMITRESCU: *Elemente de anatomie umană* vol. I, ilustrații, „Mica Enciclopedie”, 140 OCTAV ONICESCU și GH. MIHOC: *Calculul probabilităților* „Mica Enciclopedie” 60 lei.

GEORGE MIHAIL ZAMFIRESCU: *Mărturi în contemporanitate*, Edit. Fundațiilor, 70 lei.

URY BENADOR: *Preludiu la Beethoven*, Edit. Națională Ciornei, 80 lei.

G. H. WELLES: *Năvălitorii din stele*, Edit. Socec, 70 lei.

DUSZA CZARA-STEC: *Zori de zi, versuri* „Bucovina”, I. Torouțiu, 40 lei.

DUMITRU ALMAȘ: *Miron Costin* 2 vol. Edit. Națională Ciornei.

LUCIA BORS: *Maria Cantemir*, roman, Ed. Națională Ciornei, 95

AUREL COSMA: *Pictura românească din Banat* Timișoara, 1940.

IANCU CONCIATU: *Probleme economice bănățene*, Edit. „Curierul Bănățului”, 100 lei.

VLAICU BĂRNA: *Brume*, Edit. Miron Neagu, Sighișoara, 60 lei.

PETRU SFETCA: *Solii către lumină* poeme, Timișoara 1940, Edit. „Vestul”.

ION B. MUREȘIANU: *Din trecutul slovei bănățene* colecția „Dacia”, Timișoara 1940.

GH. I. BRĂTIANU: *Acțiunea politică și militară a României în 1919*, Edit. „Cartea Românească”, 100 lei.

NICOLAE TH. IONNIȚIU: *Despre carte și slujitorii ei*, „Cartea Românească” 40 lei.

ION I. MIOC: *Fata de sub pleoape*, Editura noastră, București, 1940.

EUGEN HEROVANU: *Cartea prieteniei*, Ed. „Cartea Rom.”. Confidențe Edit. rev. „Forme”, 50 lei.

D. V. BARNOSCHI: *Calea împărătească*, Ed. „Cuvântul românesc”, 65 lei.

Rădăcinile mult milenare

ale neamului românesc în pământul al cărui posesori suntem, au fost magistral evidențiate de d. prof. Sextil Pușcariu în cuvântul de deschidere a universității pribege clujene, din care reproducem următoarele rânduri memorabile :

„Analizele sanguine întreprinse în laboratoarele noastre au dovedit că, din punct de vedere rasial, sângele cu curge prin vinele noastre e ca vinul nobil al cărui calități cresc cu vechimea lui și care îmbobilează vinul nou cu care se amestecă. Neamurile străine, care de bună voie s'au lăsat absorbite de noi, nu au alterat calitatea superioară a sângelui nostru traco-geto-dac lămurit cu sânge latin, iar indicele sanguin în Carpații vestici dovedește origina română a celor ce și-au însușit în mare parte graiul săcuiesc. Sutele de hărți ale Atlasului; Linguistic Român dovedesc o admirabilă soliditate națională ce nu ține seama de obstacole geo-

grafice și de vremelnice hotare politice și pe care nimic nu o poate sdruncina.

Ajunge să rădăci pământul pe ambele versante ale munților pentru ca să te convingi de autohtonie și continuitatea noastră. Cununa de lauri a împăratului Traian, pe care nu de mult ați evocat-o, Domnule general, nu e la noi o piesă învechită de muzeu, ci un simbol. Noi nu suntem venetici, ci suntem înfipti cu rădăcini de multeori milenare în solul țării noastre pe care n'am cucerit-o prin norocul schimbător al armelor, ci prin calitățile noastre de rasă. Noi nu ne-am lărgit hotarele etnice printr-o conjunctură politică favorabilă, ci prin calitățile cu care ne-a înzestrat firea, cu frumusețea noastră fizică și sufletească, cu omenia și inima noastră deschisă și îngăduitoare, cu simțul de armonie și cu setea noastră de frumusețe și de dreptate. Cu asemenea calități am trecut biruitori prin furtuni și asupriri, asimilând pe cei ce au răvnit la bogățiile pământului, care nu lor, ci nouă ne-a fost prieten, căci noi l-am muncit cu credință și i-am încredințat din bătrâni pe morții noștri iubiți”.

VESNICA TRANSILVANIA

Cum să scriu altfel decât cu inima și cu sufletul în fiecare cuvânt, despre Transilvania mea, fără pereche pe lume? Cum să vorbesc altfel, despre plaiurile și oamenii ei, dacă nu cu însângereare și emoție? Și cum să numesc altfel, pe dușmani; detotdeauna cari ne-au căsăpît inima Țării de dincolo de păduri, dacă nu, barbari ai veacului al douăzecilea, sbiri ai libertății umane, călăi ai culturii, sau mai scurt fără drept de apel: asasinii creștinătății.

Să-mi spună oricare creștin cu frica lui Dumnezeu cum i-am putea numi altfel, când fiecare crucelniță din Transilvania, a devenit azi — în epoca sublimelor imperative etice și etnice, — un ciot de spânzurătoare, iar frații noștri — fără altă vină decât aceea de-a fi moștenit dreptul de a se naște și a muri în acest pământ, în vatra căruia ne-am zămislit — finte pentru cușitul secuului și pistoalele husarilor?

Dar oricât am fi noi de necruțători și oricum le-am spune, e prea puțin. Dacă am umbla cu pită în straiță și dacă ne-ar mai învrednici D-zeu și cu o vrăstă matusalemică, tot n'am afla toate cuvintele aspre.

Să-i lăsăm în plata Domnului De-acum încolo n'avem de ce ne boc; și cu atât mai vartos, de ce să ne cîinăm. Asta nu înseamnă însă ca să uităm. Se înșeală acei cari astăzi taie și spânzură, că vom putea uita vre-odată. Nici în ruptul capului, nu ne vom mai culca pe-o ureche. Abia de-acum ni s'au deschis ochii. Abia de acum vom ști cum să plătim a-celora, pe care i-am păzit să nu li se clatine un fir de păr din cap, pe care i-am încurajat și i-am primit să sugă la ugerul țării, cot la cot cu noi, ba încă de cele mai multe ori la față cea mare, în timp ce noi poate la nici una. Și toate astea numai ca să fie bine. Răsplata? Ne ară pe rug cărturarii și ne spânzură holtei.

Dar așteptăm. Nu să se întâmple un miracol, pentru că nu mai credem în minuni, mai cu seamă când e vorba de viața unui popor. Ci așteptăm ziua judecării drepte. Scadența răfușelor năprasnice. Ziua răzbunării, în care noi credem, în care nu ne-am pierdut nic; o fărâmbă de clipă nădejdea. Și în această așteptare, avem de partea noastră tribuni; ce se svârcolesc în

morminte, vovezii care se sufoacă în pământ sub călcăiul impintenat al husarilor. Și mai; avem cot la cot cu noi, cerul. Cerul înfiorat de sângele țâșnit din baierile inimilor înjunghiate de bestiile puste.

POHODNA SIBIR

Dictatul dela Viena a hotărît ca un trăznet: deoparte a liniei — ce ne indică hotarul vremelnice granițe — e Țara Românească, de cealaltă parte, Ungaria

Un milion și jumătate de suflete românești, au rămas pradă barbarilor.

Inima Transilvaniei a fost despicată în două, de un baltag fără milă.

Vestea ne-a cutremurat, ne-a uluit, înmărmurindu-ne de spaimă și durere. N'am vrut să credem. Dar cine ar fi putut să creadă? Ne-a fost cu neputință să cuprindem în înțelegerea noastră, cumplita sentință. Apoi când apele aerului împușate de trăznet, s'au mai limpezit duminirea ne-a găsit plângând.

Am înțeles zădărnica oricărui protest și am pornit pe drumul prăbegiei, pe drumul crucii, drumul răstignirii. Am pornit spre țara, în care răsărise soarele. Soarele nădejdi, soarele unei Români noi, pentru care au mușcat țărâna mii de tineri nevinovați.

Iată cărturarul ardelean, deslipit de laborator și bibliotecă, inotând în convoi, pe drumurile refugiului, cu o legătură de tomuri și zapise subsuoară, alături de un funcționar alungat de la masa sa de trudă și hrisoave. Și cum părăseau târgurile și orașele, satele și cătunele gemeau cărările de jale și suspinuri. Frunzele cădeau în calea lor, îndoliate și în inim; disperarea, urla. Pentru că este înfinit mai ușor să te deslipești de viață, decât de casa și ograda ta, de urdinișul vadului și cărărilor îndrăgite, de livada și căușul cuibului în care te-a; pomenit existând, de țarina și cimitirul în care se odihnește un fiu, un frate, sau o dragoste gătuită de lut.

Moartea în cazul nostru grav și disperat, ar fi o binecuvântare. Cine n'ar prefera-o vieții acesteia de câine pripășit și hrănit cu cojile stăpânului? Căci oricât de mărinos ar fi stăpânul, tot coj; se cheamă că va întinde câinelui

rău. Moartea, numai; moartea, ne-ar scuti de umilinți și remuşcări, de jale și disperare. Dar n'avem dreptul să ne bucurăm de acest favor. Se vede că așa ne-a fost orânduie să ispășim, păcatele cuiva. Să trăim și să murim pe rând, în fiecare clipă, mistuiți de dor și desnădejde. Azi la București mâine la Mizil, poimâne la Ciomăfaia, pentru că, abia de acum începe, adevăratul refugiu, adevărata goană după ogoirea conștiinței. Nu că n'am iubi și țarinile acestea tot atât de intens, ca și pe acelea în care ne-am luluiuit copilăria și-am învățat să mușcăm din viață. Nu pentru că oamenii printre care ne preumblăm triștețea, nu ne-ar înțelege durerea. Ci pentru că glia Transilvaniei; a altoit în noi sămânță fără de care nu mai avem cum respira. Căci, chiar dacă destinul ar face ca să nu ne mai cuprindem în brațele ochilor ogoarele, tot n'am putea închide ochii aici. Tot ar trebui să ne reîntoarcem acasă și să murim pe răzorul ce l-am îngrășat cu osemintele vovezilor și care ne așteaptă văduv de mângăierea noastră.

Altă viețuire nu-i cu putință. Și altă împăcare cu noi, nu se poate concepe. A trăi fără acest piron în inimile noastre înseamnă a ne sinucide. A desființa ceiace a constituit întotdeauna, mândria de Transilvănean.

GROFI ȘI IOBAGI

Cine-și poate întoarce obrazul dela svârcolirile ortacilor ce-au rămas să se cuminece cu moartea cea mai cruntă? Cine nu se cutremură de ororile și crimele care s'au abătut ca o năpastă peste noi? Cu-i nu-i plânge inima la auzul vaerilor ce ni le aduce vântul din năpraznica schingiuire, pe care au deslănțuit-o hunii lui Arpad.

Troițele cioplite de milostenia românească și implântate la răscruce, putrezesc sub povara cadavrelor de români. Apele s'au umflat de șuvoiul ciosvârtelor, pe care le-au căsăpît ungurii. Catapetesmele sunt mănjite cu sânge de domnițe, iar în temniți zac, trupurile fraților, fără vină și fără judecată.

Se pare că față de ceace s'a săvârșit în trecut schingiuirile de azi par să fie de incalculabil de or; mai neroniene.

Dar se vede că așa ne-a fost hărăzit nouă să ne ducem crucea, cu un ochi răsând și cu altul plângând.

Schinguirile unguirilor de azi, sunt pentru Ungaria, preluđuul nenorocirii ei de mâine.

Am poposit într'o vară la Budapesta. Printre grozii și baronii ticsiți într'o cafenea, cu o Ungarie mutilată, în loc de masă de biliard, am cunoscut de asasinul țărănilor români din Iara și autorul măcelului; din Filea de sus, jud. Turda, pe fostul prim-pretor solgăbirăul dela Iara: Eckhardt Tibor.

M'a întâmpinat cu cordialitate, aflând că am fost consăteni. Și peste crimele, săvârșite a tras dunga uitării, interesându-se cu numele de toate neamurile lui arpadiene rămase la mine în sat. Dar dacă a încercat Tibor să uite, n'am uitat eu însumi; una din victimele crimelor sale.

Dela o masă vecină, eram urmărit de privirile asatine ale unui proaspăt cetățean ungar, un fost confrate, romancier și polemist, care a mâncat pita românească de preot, mai bine de două decenii, ca până la urmă să publice în văzul nostru și în tiparnițe românești nefastul român „Az én népem”, pe care l-am demascat la timp și în urma căruia a trecut granița. Era Nyiro Iozsef autorul catechismului de suferințe închipuite ale unguirilor din Transilvania.

Dar să ne întorcem la întâiul nostru personaj. Am întors fața spre călăul dela Iara și ca să fiu auzit, de prietenul de altădată, cu care am mâncat din acelaș blid, am vorbit răsăpăcat, susținut de ortacul meu din

dreapta, socotit azi cel mai mare romancier ungar, care s'a acuiat la Budapesta, numai pentru că n'am vrut să-l primim la București.

În spatele meu chelnerul, uda florile la căpătăiul Ungariei mutilate, reconstituită din lut, pe o masă mare în mijlocul cafenelei.

„Ți-aduci aminte, domnule președinte, de o toamnă sură, când Ungaria bântuită de bolșevici agoniza și voi câțiva fișpani și solgăbirăi, ați încercat s'o salvați suprimând sute de români neputincioși și supți de foamete, pustiind satele și schinguind femeile? Ți-aduci aminte, când după ce ți-ai spălat mâinile în baia de sânge dela Filea, de teama unei drepte și meritate osândă, ai ocolit drumul de țară și ai apucat cu jindarii peste câmpuri? Erau acolo trei copii și o fetiță nevrâsnică, grămădiți lângă vatra unui foc de câmp, în spuza căreia se cocea niște nap sălbatic, singura hrană, cu care trăiau din zor; și până în noapte, orfanii din Transilvania? Cred că n'ai uitat scena aceea, dintr'o inserare brumată cu sânge. Cred că-ți aduc aminte cum au sărit nonvezii dumitale, sfâșiind în pinteți viața la doi prunci fără apărare. Cred că ți-a mai rămas încă în sânge, spasmul perversității, cu care au siluit jandarmii cu pene de cocoș pe fetița aceea, Acolo în câmp lângă cele două cadavre, fără scârbă și fără teamă de Dumnezeu, demni de comandantul lor. O! eu m'am cutremurat de scârbă și înfiorare. Și a fost atunci durerea și mai mare, ca cele ce-au urmat.

Pentru că n'am vrut să-ți spun unde s'au ascuns români; cu mitralierele, mi-ai sucit mâna peste

spitele roatei dela cocie, până a pocnit, apoi m'ați aruncat cu fața în jar, numai ca să vă fie opera completă.

Port și azi stigmatul fărădelegilor tale. Mi-a rămas în obraz cicatricea focului din câmp, iar la brațul drept pecetea fracturii, pentru care și azi trag consecințe. Pentru care era să fiu reformat din armată și am ajuns azi, un auxiliar al oastei în care m'am înrolat ca să te pot odată pedepsi. Din pricina aceasta n'am ajuns ofițer.

Eckardt Tibor, rămăsese sălud. Apoi cu obrăznicia caracteristic urgurească, mi-a răspuns:

— „Ați fost iobagi. Valachii nu se simt bine decât sluji. Și dacă se va întâmpla să ne mai ciocnim cu românii, atunci; să știi că primul pe care-l voi trage la scară și-l voi bate la tălpi ca pe un iobag fără autoritate, vei fi tu”.

Eckhardt Tibor m'a învins. M'a învins pe jumătate sau mai precis, era să mă răpună pentru că mi-au fost mâinile legate. Transilvania e a lui pe jumătate. Dar țara aceasta a mai făcut minuni. Și vom mai face. Abia de-acum ni s'au deslegat mâinile. Abia de azi înainte, începe răfuiala între noi. Dar până atunci nu voi uita că fiecare lovitură la tălpi, dată fraților robiți, mi s'ar fi cuvenit mie. Deaceia domnilor conți și baroni, nu pe ei îi schinjuți; ci pe mine, pe noi toți căpi am rămas liberi și care odată vă vom plăti cu vârf și îndesat.

V. COPILU-CHEATRA

Lucian Predescu : ENCICLOPEDIA CUGETAREA

În vremurile turburi pe cari le trăim, când duhul încâtăramat în slove de carte pare că devine o preocupare ce trece pe al doilea plan, faptul că totuși pot apărea lucrări de condiție, care se adresează în primul rând bibliofililor, specialiștilor și abia pe urmă cum-părătorului obișnuit de carte, deobiceiul iefinim, nu poate decât să ne bucure. Asta înseamnă că vremurile pe care le trăim poate cele mai turburi, mai pline de surprize din istoria bătrânei noastre Europe, nu au paralizat activitatea intelectuală, munca susținută zi de zi în biblioteci și la mesele de rucru.

Enciclopedia Cugetarea opera de crudiție a tânărului istoriograf literar d. V. Lucian Predescu face cu prisosință dovada celor afirmate mai sus. Un volum elegant de 1000 pagini format mare cuprinzând peste 50.000 de titluri planșe și nenu-

mărate clișee, se răsfață de câteva zile în vitrinele librărilor.

Un material imens străns între scoarțele unei cărți care prin execuția tehnică poate sta cu cine în biblioteca oricărui bibliofil.

Tot ceea ce înseamnă gând și faptă românească din timpurile cele mai vechi până în prezent, a fost adunat și orânduit în această ultimă Enciclopedie apărută. Și asta e mult pentru că noi românii nu aveam până azi o enciclopedie a noastră care să fie oglinda fidelă a energiilor noastre românești. Căci, în ceea ce privește enciclopediile străine, ele neglijează, o mărturisim cu părere de rău, materialul românesc.

Lectura acestei opere, atât pe cât ne-a permis timpul ne-a convins ce imens material a folosit autorul și de câtă pricepere și cunoștință a avut nevoie pentru redactarea ei. E munca a patru ani, muncă susținută zi de zi fără ră-

gaz. D. Lucian Predescu a început să lucreze la Enciclopedia sa în 1936 și numai după patru ani, adică în 1940, a putut-o prezenta editorului pentru tipărire.

Enciclopedia Cugetarea este o operă unică în felul ei: este alcătuită de un singur om, spre deosebire de celelalte Enciclopedii la cari au lucrat echipe întregi de specialiști, și timp de mai mulți ani.

Credem pentru cei dispuși numai să critice aceasta o argument de care trebuie să țină seama. Dând tiparului această măsură bună, d. Lucian Predescu umple un gol în cultura noastră care, de mult se făcea simțit. La cuvântul bun pe care îl adresăm d-lui Lucian Predescu, camarad într'ale scrisului, adăogăm și indemnul către cititori să-și procure această operă, care e necesară oricărui intelectual.

THEODOR CONSTANTIN

România a predat guvernelor Reichului și Italiei soluționarea situației populației românești din Ungaria

Președintele delegației române la Budapesta a înmănat președintelui delegației maghiare următorul :

MEMORIU:

Guvernul Regal Român a hotărât imediat după constituirea sa, nu numai să pună în executare, fără întârziere Deciziunea Arbitrară dela Viena, dar și să înceapă tratative directe cu Guvernul Regal Ungar spre a clarifica și soluționa toate problemele litigioase între România și Ungaria într'un spirit sincer de înțelegere și ca în acest fel să creeze un punct de plecare favorabil pentru relațiunile mai prietenoase, cari ar face posibilă în viitor chiar o cooperare a ambelor țări. În mod natural pentru aceasta Guvernul Român a dat importanța cea mai mare și decisivă soluționării chestiunii minoritare, căci a recunoscut că fără o soluționare prealabilă și înțelegătoare a acestei chestiuni pe bază de reciprocitate, nu s'ar putea realiza destinderea necesară între România și Ungaria.

Având aceste directive și însuflețită de un spirit sincer de înțelegere, delegațiunea română a început și a voit să ducă tratative cu delegațiunea ungară la Budapesta.

I.

Primul delegat român a exprimat deja în prima ședință plenară această concepțiune și și-a dat cea mai mare silință ca tratativele să se desvolte cât de repede și în mod favorabil. Deja la 14 Septembrie a. c., a comunicat primului delegat maghiar propuneri scrise spre a se soluționa și clarifica prin comisiuni speciale, chestiunile cele mai urgente și s'a declarat în acelaș timp gata ca în ziua de 17 Septembrie a. c., fixată pentru convorbirile primilor delegați să comunice în scris propunerile românești pentru regularea chestiunii minoritare. La 14 Septembrie a făcut și primul delegat ungar următoarea declarațiune scrisă: „În referire la contrapropunerile românești se comunică din partea ungară cele ce urmează: I) În ce privește punctul I din contrapropunerea română (problema minoritară), această chestiune formează obiectul convorbirilor directe între primii delegați maghiari și români”. Prin aceasta s'a admis din partea ungară punctul de vedere românesc.

La 16 Septembrie a. c., primul delegat ungar a comunicat în mod neașteptat că Guvernul Regal Ungar nu poate începe tratativele asupra chestiunilor minoritare atât timp cât România n'a procedat la restituiri necesare care ar fi fost provocate de faptul că Guvernul Regal Român împotriva clauzelor deciziunii arbitrale dela Viena a evacuat material și bunuri din teritoriile ocupate.

Primul delegat român a declarat imediat în numele Guvernului Regal Român că România este decisă să execute punctual și sincer clauzele Deciziunii Arbitrale dela Viena și că România este gata să procedeze la restituiri necesare dacă autorități subalterne au acționat în vre-un fel împotriva Deciziunii Arbitrale,

ceea ce de altfel se poate constata pe loc prin comisiuni mixte ungaro-române. Prin această declarație punctul de vedere ungar a devenit intenabil și în adevăr a și fost să cadă.

Primul delegat ungar a susținut în cursul convorbirilor ce au urmat, că chestiunile minoritare ar fi o chestiune internă și exclusiv rezervată dreptului de suveranitate al Ungariei și că în consecință tratative în această privință nu ar fi necesare și admisibile. Și acest punct de vedere a fost înlăturat în urma declarațiilor primului delegat român; și la 21 Septembrie a. c. primul delegat ungar a făcut comunicarea formală că tratativele asupra chestiunii minoritare vor începe la 26 Septembrie a. c. cu participarea d-lui Dr. Patak, secretar de Stat la Președinția Consiliului de Miniștri și Expert în chestiuni minoritare.

Conversațiile astfel decise asupra soluționării chestiunii minoritare au fost amânate pentru 1 Octombrie a. c. în urma absenței continue a d-lui Secretar de Stat Dr. Pataky.

La 1 Octombrie a. c. în loc de a începe în mod practic tratativele, delegațiunea ungară a adoptat punctul de vedere că tratativele nu pot fi practic începute și conduse deoarece România în momentul actual nu ar avea încă o constituție. Primul delegat român a dovedit imediat netemeișia acestui punct de vedere și s'a menținut cu stăruință pe punctul de vedere român și anume că chestiunea minoritară în interesul ambelor țări și a relațiunilor lor viitoare, trebuiește discutată și soluționată. Primul delegat ungar a declarat atunci că dorește să supună încă odată chestiunea Guvernului Regal Ungar și să comunice răspunsul definitiv peste o zi sau două, delegațiunei române.

În sfârșit la 2 Octombrie a. c. primul delegat ungar a făcut comunicarea formală că Guvernul Regal Ungar nu este în măsură să trateze asupra soluționării chestiunii minoritare, și anume din cauza tensiunii care s'a ivit între Ungaria și România.

Ultima încercare a primului delegat român ca printr'o convorbire particulară cu Ministrul de Externe al Ungariei să repună în mișcare tratativele care nu mai puteau înainta, trebuia de asemenea considerată ca nereușită după ce Excelența Sa Conte Csaky s'a exprimat că Guvernul Regal Ungar ar fi încă în principiu decis să închee și să semneze un acord minoritar cu România, dar că nu s'ar putea lua răspunderea pentru un asemenea act în fața opiniei publice maghiare și că punerea în aplicare a unui asemenea acord trebuie considerată ca imposibilă în situațiunea de tensiune actuală.

Ca urmare, tratativele asupra soluționării chestiunii minoritare române din partea Ungariei trebuiesc considerate ca definitiv respinse.

II.

La 15 Septembrie a. c. a apărut o deciziune ministerială în Jurnalul Oficial ungar, pe baza căruia pot fi numiți supraveghetori la toate întreprinderile financiare, industriale și comerciale din teritoriul ocupat. Primii 42 de supraveghetori au și fost numiți în ace-

iași zi. Acești supraveghetori au primit prin dispozițiunile paragrafelor 2 și 3 din deciziune, în mod practic, puteri nelimitate prin care întreprinderile în chestiune sunt de fapt paralizate și condamnate la o lichidare sigură a activității lor.

În urma protestului primului delegat român, i s'a pus în vedere o convorbire personală cu președintele de Consiliu Regal Ungar, care singurul putea discuta acest caz. Această convorbire însă n'a avut niciodată loc.

III.

Între timp s'a deslănțuit împotriva populației românești din teritoriile ocupate, un tratament fără scrupule din partea armatei ungare, a administrației militare, a autorităților de poliție și jandarmeriei și a populației ungare, care se evidențiază prin maltratări, loviri grele, tot felul de violențe și chiar împușcări și asasinat în massă. Unele cazuri foarte grele, ca împușcarea în massă, a populației din Trăsnea — Ordoghut, Ip., asasinatul protopopului Aurel Munteanu din Huedin — Banffy — Hunyad și altele, au fost confirmate cu fapte din partea Guvernului Regal Ungar.

Proteste la Guvernul Regal Român au rămas însă fără consecințe practice, asigurărilor Guvernului Regal Ungar s'au arătat a fi fără rezultat și situația s'a înrăutățit din zi în zi devenind din ce în ce mai înteneabilă.

Toate propunerile românești pentru examinarea cazurilor prin comisiuni mixte româno-ungare, pe bază de reciprocitate și ca prin aceasta să se aducă o ame-

liorare a situației populației românești, au fost respinse total de Guvernul Regal Ungar.

Guvernul Regal Român cu toate repetatele refuzuri din partea Guvernului Regal Ungar, menține încă și acum aceste propuneri și în cazul acceptării anticipate a acestei condițiuni, este gata să permită reîntoarcerea ungarilor cari se pretind expulzați se pot întoarce fără periclitarea existenței și vieții lor la bunurile și locurile lor.

În sfârșit, Guvernul Regal Român se vede nevoit a preciza că populația românească din teritoriile noi ocupate de Ungaria este potrivită și tratată ca absolut în afară de lege și că Guvernul Regal Ungar sau nu vrea sau nu poate să asigure viața și averea populației românești.

IV.

Guvernul Regal Român n'a ordonat și n'a lăsat să se execute expulzări. Ungurii din România sari s'au dus în teritoriile ocupate, au luat liber această deciziune și călătoria lor s'a efectuat în modul cel mai civilizât și omenesc.

Pe baza tuturor acestor manifestări Guvernul Regal Român, declară că se vede nevoit să facă uz de stipulațiunile punctului VII al Deciziunii Arbitrale dela Viena și să predea spre decizie Guvernelor Reichului German și Italian soluționarea situației populației românești din Ungaria, spre a se da o imediată și completă eficacitate obligațiilor preluate de Ungaria conform stipulațiilor punctului 5 din Deciziunea Arbitrală de la Viena.

10 Octombrie 1940.

Martiriul protopopului Aurel Munteanu

Când s'a răspândit, zilele trecute, vestea despre înfiorătoarea sălbăcie a ungarilor în Huedin care la 10 Septembrie au ucis, în chinuri oribile, pe protopopul Aurel Munteanu și pe gardianul ția sa se refugieze la centrul episcopiei adunate la târgul de săptămână al Huedinului, ni se părea cu neputință de crezut un asemenea măcel monstruos. Și totuși s'a consumat îngrozitorul act tiranic de o brutalitate mai sângeroasă decât cele din zilele lui Gînghishan, secerând printre cele dintâi victime viața credinciosului și neînfricatului luptător naționalist care era în toate împrejurările vrednicul protopop al Huedinului, Aurel Munteanu, o personalitate cunoscută și apreciată în largi cercuri românești, nu numai printre preoții și țărani din satele păstorite de dânsul cu înflăcărată râvnă duhovnicească și cu nestinsă jertfelnicie.

Ca partizan al regretatului Octavian Goga, s'a învrednicit să fie adeseori chemat la Ciucea printre prietenii lui intimi și chiar să fie ales senator în sesiunea parlamentară din 1926—27.

Adânc cutremurat de sălbăciea grofului Urmaczy Nandor, care în iarna anului 1919 arse pe rug 45 de țărani români de pe moșia sa Jozsikfalva, protopopul Munteanu a alergat în toate părțile adunând fondurile necesare pentru înălțarea unei troițe și a unei capele comemorative pe locul, und s'au săvârșit în vâlvătaia flăcărilor acești țărani mucenici ai desrobirii dela 1918. În fiecare an chema poporul din satele protopopiatului său la procesiuni și rugăciuni pioase în amintirea acestor jertfe ale credinței românești. Se pare că această activitate naționalistă și creștinească n'au putut s'o uite, nici s'o ierte ucigașii dela Huedin.

Cu toate că i se atrăsese atenția sa se refugieze la centrul episcopiei din Cluj, pentru câțva timp, protopopul Munteanu, încrezător în promisiunile ce-i făcuse colegul său maghiar protopopul calvin Bokor, de a-l apăra în caz de primejdie, nu a dat ascultare sfatului prietenesc, ci a rămas lângă turma credincioșilor săi, răscumpărându-și astfel cu însuși sângele său conști-

ința datoriei împlinite, cu eroic spirit de sacrificiu, până la cea din urmă răsufflare.

Mucenicia lui Aurel Munteanu chiamă în amintirea tuturor și pe cei 45 de țărani arși pe rug în 1919 și pe cei 180 de dorobanți din oastea lui Mihai Viteazul, atacați prin surprindere în dimineața unei Duminici de August 1600 — în larga piață a Huedinului tocmai în timpul săvârșirii serviciului divin în biserică — uciși cu nemiluita și unii dintre ei îngropați de vii, între chioțele de bucurie și cuvintele de ironie ale bștialilor ucigași maghiari. Deci cazul dela 1600 s'a repetat la 1919 și la 1940.

Să nu uite fanfaronii propagandiști dela Budapesta a înregistra în publicațiile lor aceste trei cazuri de „civilizație maghiară“.

Românii nu le vor putea uita în veci. Sângele nevinovat al mucenicilor dela 1600, de la 1919 și dela 1940 pătează pentru totdeauna fruntea revizionistilor de la Budapesta.

(Telegraful Român —
29 Septembrie 1940).

Cauzele prăbușirii vechiului regim

Am fost dela început, încă din anul 1926 împotriva înlăturării principelui Carol și pentru revenirea lui în țară, nu numai spre a satisface opinia publică, care se manifesta din ce în ce mai puternic, ci pentru a se asigura continuitatea dinastică și o cărmuire normală a țării.

Deși înalții regenți își împlineau datoria înțelept și patriotic, Instituția Regenții nu inspira suficiente garanții pentru a conduce țara în vremuri atât de grele și un timp atât de îndelungat până la majoratul Principelui moștenitor Mihai.

De aceea, în calitatea mea de președinte al Consiliului de Miniștri, am fost favorabil ideii revenirii Principelui Carol, însă în anume condițiuni bine stabilite și dela început puse în execuțiune.

Dar curând, după câteva săptămâni de domnie, am constatat cu durere că acele condițiuni nu se respectă. Astfel între altele încoronarea Regelui Carol II împreună cu Regina Elena fixată pentru luna Septembrie 1930 s'a amânât fără termen.

În loc de aceasta, sfidând morala creștină, el și-a compromis domnia cu o viață împotriva căreia nu am încercat să protestez timp de 10 ani de zile.

Convingându-mă că în asemenea condițiuni nu pot purta răspunderea revenirii pe tron a Principelui Carol și a domniei sale am demisionat, mărginindu-mă la o atitudine protestatară, manifestată cu toată energia, fără întrerupere.

S'au ivit continuu dificultăți importante, atât în ce privește viața națiunii, cât și situația dinastiei. În toamna anului 1932, după repetate insistențe ale Regelui, am primit din nou președinția consiliului, dar în anumite condițiuni acceptate de Suveran.

Cum nici de data aceasta condițiunile fixate nu au fost respectate, în Ianuarie 1933 am demisionat. Am prevăzut că prin felul cum înțelege să domnească Regele Carol II va duce țara la mari dificultăți și viața publică la o decădere morală și corupțiune, preludii ale unui mare dezastru național.

Din acel moment, Regele Carol II a recurs la diverse expediente și manopere cu scopul de a introduce și consolida un regim personal, grupând în jurul său elemente iresponsabile și politicieni neprevăzători, terorizați sau ademiniți prin favoruri.

Pentru instaurarea acestui regim politic personal, Regele a urmărit cu insistență distrugerea autorității puterilor constituite în stat și izolarea oamenilor politici, cari prin trecutul lor de muncă închinată binelui obștesc se bucurau de încrederea țării. În acelaș scop el s'a bizuit a determina partidele politice, considerându-le ca obstacole serioase în calea planurilor sale.

După ce a reușit prin aceste mijloace să înjghebe un regim personal prin lovitură de stat din Februarie 1938, a înlăturat constituția pe care jurase și a octroiat țării o nouă constituție, prin care a suprimat toate drepturile națiunii, sporind prerogativele regale, pentru a putea da liber curs înclinărilor sale autocratice și pasiunilor sale personale, exploatate de o clică de favoriți fără scrupule de moralitate și de patriotism.

În cadrul acestui regim autocratic, în ordinea internă: țara a fost aruncată în mâinile plutocrației exploatare, care a călcat în picioare toate considerațiunile de dreptate socială, a pauperizat țara, și, la adăpost de

orice control public, a jefuit fără milă banul public. Cetățeanul s'a văzut lipsit de ori ce apărare legală, justiția fiind transformată într'o instituție dependentă de puterea executivă. Iar în ordinea externă, printr'o politică incoherentă, care a deșteptat neîncredere în toate statele, a dus la izolarea totală a țării, tocmai într'un moment în care am fi avut mai multă nevoie de sprijin prietenesc.

În această stare de lucruri nu era greu de prevăzut că țara se apropie de dezastru.

Atât eu personal, cât și partidul național țărănesc am reacționat în mod public și continuu, cât timp nu am fost împiedecați prin forța baionetelor.

După ce glasul mulțimei; a fost înăbușit, prin diverse memorii adresate personal Regelui Carol II și prin nenumărate declarațiuni și interviewuri, toate comunicate și Curții Regale, am atras atențiunea guvernului, și a țării că dacă regimul nu va fi grabnic schimbat, va veni distrugerea autorității purtătorului coroanei și prăbușirea țării. Acelaș lucru l-a făcut prin diferite memorii și în audiențe d. I. Mihalache cât timp a fost președintele partidului național țărănesc.

Disoluția organismului de stat își arăta simptomele în deosebi în provinciile unite, cari erau în mod firesc mai sensibile, fiindcă presimțeau că slăbirea și eventuala prăbușire a ordinii interne le va lovi în chip catastrofal în primul rând pe ele.

Aceasta explică pentru ce în ziua de 15 Decembrie 1938 împreună cu reprezentanții autorizați și consfințiți prin lupta lor din trecut am prezentat Regelui un „memorand” prin care am urmărit să trezim conștiința adormită a Suveranului în fața primejdiei ce se apropia.

Dar Regele Carol II a refuzat să primească delegația venită din toate părțile Ardealului și Banatului și în loc de orice răspuns a decretat chiar în aceeaș seară dizolvarea partidelor și a înființat formațiunea ridicolă intitulată „Frontul Renașterii Naționale”.

În memorandumul citat am afirmat că „acum când în viața internațională se produc evenimente externe de extremă importanță și când altele mai grave se pot prevedea, starea de conflict dintre Coroană și Națiune nu poate fi menținută”.

În loc de a urmări cel puțin în ceasul al doisprezecelea să realizeze o uniune națională El a decretat constituirea unei formațiuni politice „totalitare” „Partidul Națiunii” și și-a luat rolul de șef de partid politic, micșorându-și astfel autoritatea și creind o nouă ficțiune politică.

Este dureros să amintim că trei, patru zile în urmă a intervenit ultimatum-ul sovietic și pierderea Basarabiei.

Nici după acest eveniment tragic, Regele Carol II n'a înțeles să strângă în jurul Tronului forțele vii ale Națiunii.

În audiența colectivă a unui număr de 12 foști miniștri, în frunte cu șeful partidului național liberal, d. C. I. C. Brătianu și cu mine, Regele Carol II a respins soluția unui guvern național, cu toate că i s'a atras atenția asupra gravității situației provocate de rușinoasa cedare a Basarabiei și Bucovinei și a primejdiei pierderii altor părți din teritoriul național.

Faptul că Basarabia și Bucovina au fost cedate fără

a se schița cea mai mică rezistență și faptul că Suveranul acceptase să trateze cu Ungaria, au produs în opinia publică românească o dezagregare sufletească, o descurajare în armată și totala dispariție a încrederii țării și armatei în Suveran.

Având viziunea clară că Regele Carol II nu mai are prestigiul și autoritatea necesară pentru a continua să domnească, în perfectă înțelegere cu d. C. I. C. Brătianu, am declarat d-lui general I. Antonescu, care între timp fusese însărcinat să formeze guvernul și care cunoștea de mai înainte vederile mele, că primul lucru, pe care trebuie să-l facă este să propună Regelui să abdice, declarându-i că nu voi da sprijin nici unui guvern ce s'ar forma sub domnia Regelui Carol.

Aceasta fiind desfășurarea împrejurărilor, cari au

condus în mod fatal la prăbușirea domniei Regelui Carol II, socotesc că sunt neavenite interpretările subiective sau unilaterale puse în circulație.

Astfel, este o eroare să se creadă că Regele Carol II a fost silit să abdice din cauza orientării politicii sale externe spre Anglia și Franța, pe care nu a avut-o sau din cauza vreunei greșeli de clipă.

Cauza abdicării este concepția sa generală de domnie personală, fără ideal, fără moralitate și fără bucolă sigură, în continuă oscilațiune oportunistă, practică prin manevre și abilități cari au săpat prăpastia între Coroană și Țară și cari au trebuit să ducă la falimentul și distrugerea politicii sale.

[„Universul”, 14 Sept. 1940].

IULIU MANTU

Românii și Ungurii în fața reconstrucției Europei sudestice

Ziarul „Kronstädter Zeitung”, organ al Comunității germane din Brașov, sub titlul „Românii și Ungurii în fața reconstrucției Europei Sudestice”, a publicat un important articol, din care extragem următoarele:

„Cu toate că curcile politice ale vechiului regim n'au arătat prea multă înțelegere față de problema minorităților, trebuie să constatăm însă un lucru: în nici unul din statele fostei monarhii austro-ungare, și mai cu seamă în Ungaria, minoritățile etnice n'au fost tratate cu atâta toleranță ca în România.

După ce face un istoric al evenimentelor din ultimul timp, ziarul continuă:

„Dar poporul românesc plin de vigoare continuă să existe. Miezul sănătos a rămas. Ca nici un alt popor cel român a sângerat greu pentru mișcarea sa de reînnoire. El a fost prezent când s'a dat sentința dela Viena. Dar fiind viitoarea reorganizare a Europei pe temeiul unui ideal de pace spre care se tinde, n'ar trebui pedepsite popoare tinere și puternice pentru greșeli comise de conducătorii de stat vremelnici.

Să trasăm o mică paralelă Ungurii, cari în realitate, nu sunt arieni au o cultură proprie. Însă numai în măsura în care este o copie fidelă a celei germane. Majoritatea marilor lor oameni este de sânge străin.

L. Kossuth a fost slovac.

Cel mai mare poet al lor, Petöfi, n'a avut nici o picătură de sânge maghiar. Tatăl său a fost

sârb iar mama slovacă. Iokai Mor a fost evreu. Johann Hunyadi a fost de origină română, precum și fiul său regele Matei, cel mai mare rege al Ungariei. Poetul Heltai, primul ministru Weckerle, Herzeg Ferenc au fost germani. Cel mai mare prelat al Ungariei, arhiepiscopul dela Gran, Nicolae Olahus, a fost român. Savanții maghiari sunt și ei aproape toți de origină străină. O statistică în acest sens ar da rezultate surprinzătoare. În schimb marii poeți Gh. Coșbuc, M. Eminescu, Oct. Goga, apoi medicii cu renume mondial ca doctorul Babeș, doctorul Marinescu, filosofii Vasile Conta și Bogdan P. Hașdeu și mulți alții au fost români curați.

Valoarea unui popor se măsoară mai cu seamă după puterea sa creatoare, spiritul său practic și virtuțile sale. În ce privește virtuțile maghiarilor, ei au dat în ultimele zile și în această direcție, cea mai convingătoare dovadă cu ocazia ocupării teritoriilor cedate, prin comiterea de atrocități îngrozitoare. Întrebăm: cum un popor, care cu aprobarea tacită a autorităților maghiare a promis aceste atrocități nemaî pomenite, se mai poate privi ca făcând parte din Axă? Nu este admisibil ca marile principii ale Axei pentru care conducătorii ei, cu drept cuvânt, sunt admirați de întreaga lume și prin care anunță o Europă nouă mai bună, să fie întunecate de activitatea sălbatecă, vandală a hoardelor asiatiche.

Examenul pe care l-au depus recent vecinii noștri va trebui să servească în viitorul apropiat — mai ales la conferința de pace — ca criteriu decisiv de cântărire, apreciere și echilibru european.

Dar să vedem ce spune cel mai mare pot modern Ady Endre despre maghiari.

În volumul său „Proorocii cu privire la Ungaria”, scrie:

„Istoria maghiară, problema maghiară, soarta maghiară se alcătuiesc din următoarele: câteva sute de familii despotice au domnit peste întreaga Ungarie, au exploatat-o și au tiranizat-o.”

„Este firesc ca o asemenea dominație să fi trădat mereu poporul, dar a trădat chiar și pe regii lor și pe împărații lor.

Ungaria n'a știut niciodată să-și aparțină singură. Ea a fost pradă liberă a stăpânilor săi sălbateci a fost o temniță în mijlocul Europei civilizate.”

Iată ce a fost Ungaria! Și ce este astăzi, au resimțit românii în mod îngrozitor. Iată Ungaria și maghiarii! În ce privește Transilvania, ea a fost totdeauna, de aproape 2000 de ani, pământ românesc. Leagănul poporului român, Transilvania n'a fost numai o unitate etnică, ci și una economică. Cultura germană a întărit și consolidat această unitate. Până în anul 1867 Transilvania a fost independentă. Alipirea ei la Ungaria n'a făcut cu tot protestul Românilor și al Serbilor.

(Kronstaedter Zeitung“)

Băile Herculane

În vecinătatea Cernei se află minunata stațiune termală a Băilor Herculane. Miș de oameni își restabilesc sănătatea în fiecare an la aceste băi de renume mondial, situate în codrul de vis al munților bănățeni. Peisaj demn de legenda splendidă a lui Ivan Iorgovan pe care au creiat-o țărani români. Ei sunt cei mai vechi locuitori ai regiunii (a se vedea „Străvechi așezări românești în Banat”, articol al directorului nostru în vara 1939).

La intrarea oștii împăratului Traian contra Daciei, în secolul II, soldații romani stabiliți în centrul Mehădiei de azi, au descoperit izvoarele binefăcătoare ale munților vecini. Imediat s'au organizat bazine în stil roman având cultul zeului Hercule.

Erau numite : „Ad aquas Herculi secras ad Mediam”. Stațiunea a fost frecventată timp de 300 ani de patricienii romani veniți din toate direcțiile imperiului. Dar odată cu năvălirile barbare și turcești, băile au rămas în părăgînire.

Pe la începutul secolului, 18 un ofițer austriac Hamilton a descoperit din nou stațiunea balneară. N'a trecut mult timp până la o nouă faimă mondială a Băilor : s'au clădit hotelurile Carol și Ferdinand de azi, s'au construit cazinoul, chioșcurile, pavilioanele balneare și parcul. Fiind frecventate de înalte capete încoronate, s'a pus o deosebită grijă în estetica localității. Ea a luat amprenta arhitecturii în vigoare în Europa secolului 18. A ales formele cele mai luxoase și mai fine. Terasele hotelurilor și ale parcului formau perla băilor în dantelăria maestrasă lucrată în fier forjat în 8 motive, unul mai felurit decât altul. Ei i s'au potrivit și stilul dantelat al băncilor, și stâlpii subțiași ai porticurilor, chiar și ondulata formă a felinarelor.

Meritau aceste băi atâta atenție din partea aristocrației europene ?

Sigur că da. Au 17 izvoare termale, dintre cari numai 9 s'au captat în stabilimente până azi. Compoziția lor e sulfo-salină; conțin minerale numeroase, și au putere radioactivă.

Cercetările geologice au precizat origina acestor ape binefăcătoare ce pornesc din șisturi cristaline de pe ambele maluri ale Cernei; au luat naștere prin depresiuni sinclinale, dislocări și fracturi însoțite de roce eruptive prin perioada cretacului mediu (mezozoic). Cutări mai târziu le-au scos apoi la iveală. Masivul granitic care le adăpostește e sondat de apele izvoarelor până la 274 m. adâncime. Temperatura lor în medie de 56 grade Celsius.

Eficacitatea acestor ape e de netăgăduit : gonesc bolile reumatice și sunt tămăduitoare ale stomacului și ochilor (există izvorul „apa de stomac”, ca și izvorul „apa de ochi”).

Stațiunea e favorizată din toate punctele de vedere: are o poziție pitorească de neînchipuit fiind înșirată dealungului Cernei între stâncile mărețe. Are și apă potabilă excelentă, care izvorește din muntele Domogled (masiv calcaros la poalele căruia e și o fabrică de var).

Cerna e de o rară frumusețe în vopurile ei dese și spumoase peste pietrele lucioase, se sbate sgomotoasă

în vadul ei larg. Gălăgia Cernei se anunță în toate pădurile vecine ale coastelor muntoase.

Vizitatorii au la dispoziție o seamă de cărări pentru mici ascensiuni foarte plăcute. Spre piscurile Doda, Ciorici, se găsește Grota cu aburi spectaculoasă : din adâncuri de munte ies aburi extrem de fierbinți, în timp ce în grotă se aude ujuitul surd al apei subpământene. În drum spre cătunul Țeșnea se află cele Șapte izvoare termale sulfuroase. Din aceste cărări comode de plimbare se desfac potecile abrupte ale țărănilor români dela comunele Cornereva, Bogoltin și ale oltenilor din Mehedinți cari întotdeauna au trecut pe jos hotarul „țării ungurești”. Azi Băile Herculane sunt frecventate de un mare număr de țărani. Stațiunea funcționează și iarna.

O ascensiune mai importantă și neînchipuit de frumoasă este aceea a muntelui Domogled (numit de popor Domocleț) de 1106 m. înălțime. Se urcă pe la cunoscuta Cruce de unde se deschide încântătoarea priveliște a Băilor. Muntele e situat între localitate și satul Pecinișca. Face parte din Parcul Mareșalului Voevod Mihai, deaceia oprește drumul oilor și circulația în general; datorită acestui fapt are o floră extrem de bogată, în belșug de plante muntene și pătură groasă de mușchiu. Toamna stâncile văroase sunt presărate de frunza scumpinei roșie ca sângele. Muntele Domogled are coaste bine plantate, are cheiuri de colțuri stâncoase și văi repezi.

E atâta farmec în Băile Herculane, încât nu știi ce să admiri: frumusețile naturii or creațiile mâinii omului. Parcurile somptuoase, cu flori sezoniere și plantații rare (multe exotice), distrează ochiul cel mai exigent și mai civilizat. Două rarități sunt cei doi excepționali și falnici brazi cari străjuesc intrările „Cursalonul” și povestesc contemporaneitatea tuturor sfortărilor încoronate de glorie timp de atâtea decenii... Nu se prea scrie despre monumentalitatea celor doi pași istorici ai stațiunii!

Studiile mai importante despre Băi și împrejurimile lor sunt ale doctorului Partos (ediție germană tipărită la Budapesta în 1902) și ale d-rei Ciortan (lucrare geologică de doctorat).

Comunitatea de Avere, societate română veche din Caransebeș a ridicat de un an Hotelul Cerna în mijlocul Băilor Herculane. E cea mai modernă clădire a stațiunii cu cele 114 camere luminoase, cu covoare de gust și balcoane încadrate într'un stil românesc savuros cu joc de acoperișuri în streșini largi. Hotelul e ornamentat în marmură dela Ruschița.

Se va aranja și un muzeu. Dar lipsesc statuile romane ale lui Hercule duse la Viena (a se vedea C. Petranu : „Revendicările artistice ale Românilor”).

Băile Herculane stau alături de Vichy și Karlsbad prin radioactivitatea izvoarelor termale și prin splendoarea podoabelor naturale ori create de neîntrețuți grădinari, artiști, esteți, iscușiți balneologi și excelenți administratori! Sunt o mândrie a țării noastre civilizate

RODICA CLOPOTEL

Cronici bănăţene

IN EDITURA ASTREI BANĂŢENE a apărut zilele acestea „Oameni și locuri din Căraș”, o lucrare mare a d-lui Virgil Birou, în condiții tehnice ireproșabile și am putea spune fără pic de rezervă, neîntâlnite până azi în Banat.

Lucrarea conține o serie de reportaje Cărașene, însoțite de admirabile clișee.

Problemele pe care d. Virgil Birou le abordează în aceste reportaje au o incontestabilă valoare și contribuie la cunoașterea unei alte fețe a Banatului — în general — și a Cărașului — în special.

Este demn de remarcă faptul că d. Virgil Birou, în dorința de a desvălui multe din frământările aceluia colț de țară, puțin cunoscut și căutând să răspundă uriașelor semne de întrebare și enigme ce învelesc Cărașul, a căutat să îmbrace totul într-o haină literară, captivantă, nu o simplă înșirare de date seci care nu fac altceva decât să plictisească.

Trăiesc în cartea aceasta oamenii Cărașului, cu toată intensitatea. Rustici, lipiți cu inima de glie. Sau desră-

dăcinați, căutând himera unei alte vieți, printre furnale și macarale, acolo în cetatea fierului de pe malul Bărzavei, fără grija unei familii pe care nu încearcă să o realizeze din anumite prejudecăți, sau împovărați de grijile unei familii grele, muncesc din răspuțeri pentru gurile ilămânde de acasă.

Și la fiecare pas, viața pulsează în toată goliciunea ei, cu datinile și obiceiurile moștenite din moși-strămoși...

Dar, dealungul paginelor acestui volum, mai întâlnești ceva. Minunatele descrieri de peisagii în care Cărașanul, așa cum îl prezintă d. Virgil Birou și cum într'adevăr este, se încadrează perfect.

Pentru cei ce vor să cunoască unul dintre cele mai puțin cunoscute colțuri de țară, cartea d-lui Virgil Birou este un minunat ghid.

PROBLEMA UNUI COTIDIAN BANĂŢEAN se pune din nou, după sucombarea „Daciei”.

Noul cotidian al Banatului va trebui să răsăre din credința vremilor acestora de revoluție spirituală.

DIN TRECUTUL SLOVEI BANĂŢENE, volumul d-lui Ion B. Mureșianu, apărut în sezonul morții al verii, a trecut aproape neobservat, deși aduce un frumos aport pentru cunoașterea mai amănunțită a trecutului atât de sbuciumat al slovei bănățene.

Alături de Ioan Dimitrie Suciu, d. Ion B. Mureșianu este unul dintre cei mai asidui și talentați cercetători ai trecutului bănățean.

Cartea pe care a dat-o de astădată luminii d. I. B. Mureșianu, are indiscutabil o reală valoare de documentare pentru cercetătorul de mâine care va veni să alcătuiască și să îmbine toate aceste fragmentări pentru a da o istorie a slovei bănățene, privită în marea ei ansamblu.

Și, pare-mi-se, această istorie va vedea și ea lumina tiparului, zilele acestea, fiind semnată de celălalt istoriograf bănățean, d. Ioan Dimitrie Suciu.

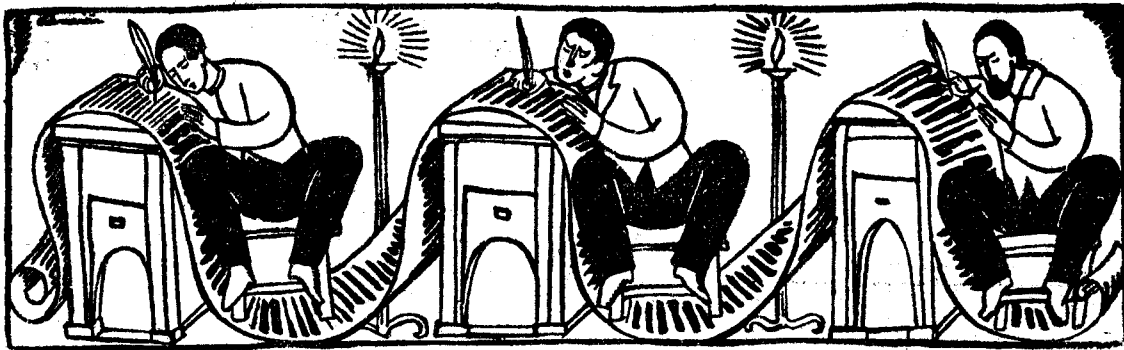
LITERATURA BANĂŢEANĂ DELA INCEPUT PÂNĂ LA UNIRE, va fi al doilea volum ce va apărea înaintea Crăciunului, în editura Astei Bănățene din Timișoara.

Cartea aceasta a d-lui Ioan Dimitrie Suciu, cuprinde în ansamblu întreaga istorie literară a Banatului dela cele dintâi începuturi și până la Unire. Este o carte mare și de reală valoare, nu numai pentru bănățeni, ci pentru toți aceia ce vor să cunoască trecutul acestei provincii încadrată perfect în istoria literară a țării.

Incepând cu unul dintre cele mai vechi monumente de limbă românească „Palia dela Orăștie” la care au lucrat dascăli de dascăli din Caransebeș împreună cu alții, și până la ultimul îndrăgostit al slovei din preajma Unirii, autorul pe lângă notițele biobibliografice, face o caracterizare a operei, oferind citate pentru documentare și pentru cunoaștere în același timp.

Lucrarea este așteptată cu viu interes și vădită curiozitate. Orice pronostic sau recomandare, din partea oricui ar veni, este de prisos. Cartea sa recomandă singură, tocmai prin acel mediu pe care-l aduce.

AUREL D. BUGARIU

FAPTE IDEI OBSERVAȚII

Testamentul lui Azenle Sever: adevărul, dreptatea și onoarea

Tribunul ardelean din 1849. Azenle Sever, unul din cei mai mari căpitani de oaste ai lui Avram Iancu, a fost toată viața ținta unor numeroase atacuri din partea soviniștilor unguri. A fost acuzat de omoruri în masă și incendieri de orașe. Cărți întregi formulau capete de acuzație împotriva-i asmuțând autoritatea asupra-i și cerând chiar condamnarea lui la moarte!

Dar eroul a ținut piept cu bravură tuturor incitatorilor! Într-o serie de foiletoane în Gazeta Transilvaniei întâiu, apoi în celebrul său „Răspuns la Cartea Neagră scrisă de br. Ștefan Kemény în 1849” (apărut în tip. A. Mureșianu din Brașov în 1897) s'a apărut cu aceeași neînfricată energie și a trecut chiar dela atitudinea de acuzat în ipostaza de acuzator! Astfel avem dela el câteva din cele mai magistrale caracterizări asupra românilor ca și asupra ungarilor. Ele limpezesc mult actualitatea zilelor noastre! Ele demască sălbăticia și crimele unor Teleky, Apor și Kemény de atunci! Atunci ca și azi în Ardealul răpit!

Tribunii români comandau atunci: „după mine copii, cu Dumnezeu și cu împăratul înainte!” Pe când căldul Hatvani poruncia altfel: „elore ki istene van, a tolvaj olajnok” (cine are vreun Dumnezeu să meargă înainte, dracul cu valahul).

Românii au rezistat victorioși din 11 Martie până la 18 August 1849 contra batalioanelor comandate de Kovats, Buzgo, Juhász, Vasvari, Hatvani și Kemény Farkas care dispunea odată de 8000 soldați și 8 tunuri!

Românii au cruțat pe unguri de devastări. În tot timpul prefecturii lui Azenle Sever nu s'a întâmplat decât șase omoruri. Uneori chiar o armată românească de 20.000 oameni trecea prin sate întregi fără a prăda și ucide. „Nici o curte boerască nu s'a prădat” (răspuns, p. 161).

O caracterizare: „Pe câtă cunoșc eu firea cea bună și domoală a românilor, cred cu toată fermilitatea, că dacă ar fi rămas acei nobili pe la casele și moșiile lor, în bună pace și liniște, și să fi prădat armele, nu ar fi fost niciunul sacrificat”. (R., p. 133).

Cetele lui Iancu, Azenle Sever, Buteanu, popa Balint, popa Vlăduț, Solomon, Constantin Romanul, Va-

sile Moldovanu, popa Simion Groza, ale lui Todoran și Teoc, și ale celorlalți tribuni erau rău înarmate, „dar aceștia nu erau o adunătură de tot felul de lighioane cum a fost honvezimea și nu se băteau pentru 12—16 croștari, ci pentru casele, familiile și averile lor” (R., p. 135).

Tribunul Buteanu a fost spânzurat în Gurahonț de Hatvani, fără nici o întrebare și judecată, ci numai ca să-l despoate de galbenii ce-i avea la sine” (p. 149).

Iar cea mai magistrală și publică lozincă a lui Azenle Sever, învingătorul dela Aiud și Alba-Iulia, este următoarea: „Adevărul dreptatea și onoarea să fie o treime, la care să ne închinăm, pe care să o profesăm și pentru care să ne luptăm până la cea din urmă picătură de sânge”...

Această lozincă sună ca un testament politic! Trebuie să înțelegem totul pentru ca fraților subjugăți să li se facă dreptate, să se cunoască adevărul, să se demaște cruzimile; e o datorie de onoare a tuturor românilor!

HORIA TRANDAFIR

Redacționale

„Apărem totdeauna ca să spunem ceva. Aducem probleme, cronici și actualități ca expresie vie a vieții ori ca necesitate a zilelor de mâine. Judecata publicului ne va face dreptate și va stabili dacă reflectăm ori nu cu destulă fidelitate și grije realitățile. Grodem, că suntem ca adevărat o revistă reprezentativă.

Suferim și noi pierderi greie de pe urma amputării nordului transilvan. Sute de abonați străns atașați revistei chiar în ceasul dinstăi, dinainte ca 17 ani, îi pierdem. Mulți dintre harnicii și însufleșiți intelectuali cari urmăreau cu pasiune și curiozitate problemele dezbătute în „Societatea de mâine”, sunt împovărați de nevoi. Apărem în pagini mai reduse, dar ca mâine ne vom lua marea avânt deodată cu descătușările ce vor veni cu siguranță. Rugăm sprințul tuturor cari ne înțeleg și cu cari vom prăznuși nu peste mult timp, în preună învierii...

„România va avea drepturile ei”

PACTUL TRIPARTIT între Germania, Italia și Japonia e socotit ca un eveniment internațio-

nal de seamă, căci se ocupă cu așezările viitoare în lume. România a aderat din primul moment prin glasul conducătorului statului d. general Antonescu plecat anume în acest scop la Berlin, după ce făcuse o vizită probabilă la Roma. După toate indiciile conducătorul statului a fost mulțumit cu rezultatele înțevederii sale cu Fuehrerul Hitler și cu statul său major diplomatic și militar, căci la întoarcere a făcut în București următoarea declarațiune mult grăitoare:

Prezentând raportul, d. comandant al Mișcării Legionare, Horia Sima, vice-președinte al Consiliului de Miniștri, a rostit următoarele cuvinte:

„Domnule general, ați plecat cu încrederea poporului român și vă întoarceți cu încrederea poporului german”.

D. General Antonescu a răspuns următoarele:

„Domnule vice-președinte al Consiliului, când am plecat v'am asigurat că mă voi întoarce cu încrederea poporului german.

Pot să vă asigur astăzi că mă întorc cu încrederea Fuehrerului și a poporului german.

România va merge la biruință; România va avea drepturile ei.

„Trăiască România!”

UN OM, UN SALAR

Iată un principiu care ghidează guvernul generalului Antonescu, un splendid și mare principiu, care, aplicat, ar întrona cu adevărat valorile la locul cuvenit. Principiu extrem de greu de introdus, la noi, dar cu atât mai mare va fi meritul guvernului.

Criteriile: cultura, pregătirea universitară, greutatea familiei, exigențele intelectuale! Prea și-au făcut culcuș comod toți proștii și toate lichelele la noi. Ba s'au găsit porțițe, în legile cele mai severe și autoritare cari pretindeau că instituie dreptatea, ca sub pretextul „specialismului”, diverși „experți” — dealfel niște analfabeți, ratați, fără studii și fără cultură, intrați pe porțile din dos în înalte funcțiuni, să conștie posturile cele mai grase și mai prestigioase.

Ar fi vremea să fie dați la o parte profitorii slugarnici și să fie reabilitată adevărata autoritate intelectuală!